

УДК 330.1:330.3
DOI: 10.60022/2(9)-7S

Вакулич Марія Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, Україна
ORCID: 0000-0001-6153-3554

Vakulich Maria

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Finance and Accounting
Dnipro State Technical University, Ukraine
ORCID: 0000-0001-6153-3554

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВПЛИВУ ТЕОРІЇ ХАОСУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АСИМЕТРІЇ: ГНОСЕОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ

***Анотація.** В умовах воєнного стану економічна безпека набуває особливого значення, оскільки прямо впливає на стійкість та життєздатність держави. Вона тісно пов'язана з ефективністю використання економічного потенціалу, який в кризових умовах може бути значно обмежений або перенаправлений на потреби оборони.*

Аналіз взаємозв'язку економічної безпеки та економічного потенціалу в період воєнного стану виявляє кілька ключових аспектів. По-перше, збереження та нарощування економічного потенціалу є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності та підтримки обороноздатності країни. По-друге, ефективне використання наявних ресурсів, в тому числі за рахунок оптимізації виробничих процесів та залучення інноваційних технологій, дозволяє мінімізувати негативний вплив воєнних дій на економіку. З огляду на це, економічна безпека воєнного часу вимагає розробки та реалізації комплексних стратегій, спрямованих на підтримку ключових галузей економіки, забезпечення енергетичної незалежності, диверсифікацію експортних ринків та зміцнення фінансової системи. Важливим елементом є також захист критичної інфраструктури від терористичних загроз та кібератак.

Таким чином, в умовах воєнного стану економічна безпека виступає не лише як фактор стабільності, але й як необхідна умова для перемоги та подальшого відновлення країни. Її забезпечення потребує комплексного підходу, врахування специфіки кризових умов та тісної координації зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства.

***Ключові слова:** економічна безпека, інформаційна асиметрія, комплексний підхід, промислові підприємства, управління безпекою, управління ризиками, цифровізація, механізм забезпечення економічної безпеки.*

ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES UNDER THE INFLUENCE OF CHAOS THEORY AND INFORMATION ASYMMETRY: EPISTEOLOGICAL PARADIGMS

***Abstract.** In conditions of martial law, economic security acquires special importance, as it directly affects the stability and viability of the state. It is closely related to the efficiency of using economic potential, which in crisis conditions can be significantly limited or redirected to defense needs.*

Analysis of the relationship between economic security and economic potential during martial law reveals several key aspects. First, preserving and building economic potential is critically important for ensuring financial stability and supporting the country's defense capabilities. Second, the effective use of available resources, including through the optimization of production processes and the use of innovative technologies, allows minimizing the negative impact of military operations on the economy. In view of this, economic security in wartime requires the development and implementation of comprehensive strategies aimed at supporting key sectors of the economy, ensuring energy independence, diversifying export markets, and strengthening the financial system. An important element is also the protection of critical infrastructure from terrorist threats and cyberattacks.

Thus, in conditions of martial law, economic security acts not only as a factor of stability, but also as a necessary condition for the victory and further restoration of the country. Its provision requires a comprehensive approach, taking into account the specifics of crisis conditions and close coordination of the efforts of the state, business and civil society.

The main components of economic security are financial, intellectual, personnel, technical and technological, information, legal and environmental security. Each of these components plays an important role in ensuring the stability and development of the enterprise. In particular, financial security ensures the solvency and financial stability of the enterprise, intellectual security - protection of intellectual property and trade secrets, personnel security - effective management of human resources and prevention of internal threats, technical and technological security - modernization of production and increasing the competitiveness of products, information security - protection of information resources from unauthorized access, legal security - compliance with legislation and protection of the rights of the enterprise, environmental security - environmentally safe production and minimization of negative impact on the environment.

Keywords: *economic security, information asymmetry, comprehensive approach, industrial enterprises, security management, risk management, digitalization, mechanism for ensuring economic security.*

Постановка проблеми. Економічна безпека підприємства, згідно з визначенням, наведеним у працях [4-7], являє собою стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує його стабільне функціонування та динамічний розвиток у довгостроковій перспективі. Забезпечення економічної безпеки стає ключовим фактором конкурентоспроможності та виживання підприємства в умовах нестабільного економічного середовища.

Основними складовими економічної безпеки є фінансова, інтелектуальна, кадрова, техніко-технологічна, інформаційна, правова та екологічна безпеки. Кожна з цих складових відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку підприємства. Зокрема, фінансова безпека забезпечує платоспроможність та фінансову стійкість підприємства, інтелектуальна – захист інтелектуальної власності та комерційної таємниці, кадрова – ефективне управління людськими ресурсами та запобігання внутрішнім загрозам, техніко-технологічна – модернізацію виробництва та підвищення конкурентоздатності продукції, інформаційна – захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, правова – дотримання законодавства та захист прав підприємства, екологічна – екологічно безпечне виробництво та мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище.

Забезпечення економічної безпеки вимагає комплексного підходу, що включає аналіз ризиків, розробку стратегії управління ризиками, впровадження системи контролю та моніторингу, а також постійне вдосконалення системи економічної безпеки підприємства. Важливим аспектом є також формування корпоративної культури, що сприяє усвідомленню та підтримці заходів з економічної безпеки всіма працівниками підприємства.

В умовах глобалізації та посилення конкуренції забезпечення економічної безпеки підприємства стає не просто бажаним, а необхідним елементом стратегічного управління, що забезпечує стабільність та розвиток підприємства в довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці різних країн світу активно досліджують економічну безпеку підприємств, зокрема в контексті їх фінансової стабільності, стійкості до кризових явищ та управління ризиками. Ці дослідження охоплюють широкий спектр аспектів, включаючи формування, оцінювання та зміцнення економічної безпеки підприємств в цілому.

Визначення економічної безпеки підприємства стало особливо актуальним в умовах динамічної трансформації ринкових умов, що вимагає від підприємств не лише адаптації до нових викликів, але й проактивного підходу до управління ризиками. Наукові роботи в цій сфері аналізують як внутрішні, так і зовнішні загрози та виявляють шляхи їх мінімізації.

Дослідженням концептуальних засад формування сучасних особливостей забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах глобалізаційних зрушень та реалізації трансформаційних економічних видозмін опікувалось багато вчених, зокрема: Васильців Т. [1], Міценко Н. [1], Мульська О. [1], Зайченко В. [1], Дмитрієв І. [2], Близнюк А. [2], Гринкевич С. [3], Когут М. [3], Станкевич М. [3], Пристемський О. [4], Гривківська О. [4], Сакун А. [4], Дячков Д. [5], Потапюк І. [5], Капран І. [5], Амсен Е. [6], Прохорова В. [7], Крутова А. [7], Дяченко К. [7], Гаркуша В. [8], Єршова Н. [8], Сисоліна Н. [9], Савеленко Г. [9], Сисоліна І. [9], Зубко Т. [10] та багато інших.

Відтак, дослідники [1-6] фокусуються на різних підходах до оцінки фінансової стабільності

підприємств, використовують кількісні та якісні методи аналізу, що дозволяють ідентифікувати вразливості та фактори ризику. У ході дослідження вивчаються не лише економічні, але й соціально-психологічні аспекти, які можуть впливати на загальний стан підприємства та його потенціал до виживання в умовах нестабільності.

Крім того, важливою складовою економічної безпеки є наявність ефективних стратегій управління ризиками, які дозволяють підприємствам не лише реагувати на зовнішні виклики, але й використовувати можливості для розвитку. Аналізу таких стратегій присвячені численні наукові роботи [7-10], які пропонують нові методи та інструменти для підвищення рівня стійкості підприємств.

Таким чином, наукові дослідження в сфері економічної безпеки підприємств мають важливе значення для формування теоретичної бази та практичних рекомендацій, які можуть бути використані для забезпечення стабільного функціонування бізнесу в умовах сучасних викликів.

Однак, виокремлення концептуальних засад формування сучасних особливостей забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах глобалізаційних зрушень та реалізації трансформаційних економічних видозмін дотепер не проведено.

Метою статті є пошук концептуальних засад формування сучасних особливостей забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах глобалізаційних зрушень та реалізації трансформаційних економічних видозмін.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства є ключовим елементом забезпечення його довгострокової життєздатності та процвітання на ринку. Вона передбачає комплексний підхід до управління ризиками та створення системи захисту від потенційних загроз, що можуть негативно вплинути на фінансові показники, репутацію та операційну діяльність.

Одним із важливих аспектів економічної безпеки є фінансова стабільність підприємства. Згідно з дослідженнями [8, 10], підприємства з високим рівнем фінансової стійкості краще адаптуються до змін в економічному середовищі та мають більшу здатність до залучення інвестицій. Це досягається шляхом ефективного управління фінансовими ресурсами, контролю над витратами та диверсифікації джерел фінансування. Фінансова стабільність підприємства є критично важливим елементом його економічної безпеки. Це передбачає підтримку оптимальної структури капіталу, ефективне управління грошовими потоками та забезпечення достатнього рівня ліквідності. Згідно з дослідженнями [2, 4-7], фінансова стійкість підприємства безпосередньо впливає на його здатність залучати інвестиції та протистояти економічним кризам.

Інформаційна безпека є ще одним критичним елементом економічної безпеки. В епоху цифрових технологій, захист від кіберзагроз та несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації стає надзвичайно важливим. Згідно з даними звіту Cybersecurity Ventures, глобальні збитки від кіберзлочинності зростають з кожним роком, що підкреслює необхідність впровадження сучасних систем захисту інформації.

Кадрова безпека також відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки підприємства. Забезпечення лояльності та компетентності персоналу, запобігання шахрайству та корупції, а також створення здорового робочого середовища сприяють підвищенню продуктивності та зниженню ризиків, пов'язаних з людським фактором. Мотивовані та кваліфіковані працівники здатні ефективно реагувати на зміни ринку, впроваджувати інновації та забезпечувати стабільний розвиток підприємства. Інвестиції в навчання та розвиток персоналу є стратегічно важливим елементом забезпечення конкурентоспроможності підприємства в довгостроковій перспективі.

Таким чином, економічна безпека підприємства є багатогранним поняттям, що охоплює фінансову, інформаційну, кадрову, виробничу та юридичну безпеку. Ефективне управління цими аспектами дозволяє підприємству не лише захистити себе від потенційних загроз, але й створити міцну основу для подальшого розвитку та зростання. Забезпечення економічної безпеки вимагає комплексного підходу, що охоплює моніторинг, аналіз і управління ризиками у всіх сферах діяльності підприємства.

Формування економічної безпеки дійсно передбачає запобігання або мінімізацію загроз, які можна класифікувати за кількома основними категоріями. Ось основні з них:

1. Зовнішні економічні загрози:

- глобальні кризи (фінансові, енергетичні, продовольчі);
- нестабільність міжнародних ринків (валютні коливання, торгові війни);
- санкційний тиск або обмеження з боку інших держав;
- залежність від імпорту критичних товарів (технологій, енергоносіїв).

2. Внутрішні економічні загрози:

- корупція та неефективне управління;
- висока частка тінізації економіки;
- нестійкість фінансової системи (інфляція, дефолт, банківські кризи);
- технологічна відсталість і низька інноваційність.

3. Соціально-політичні загрози:

- політична нестабільність (протести, державні перевороти);
- демографічні проблеми (старіння населення, міграція);
- соціальна нерівність і бідність.

4. Природні та техногенні загрози:

- кліматичні зміни (посухи, повені);
- екологічні катастрофи або деградація ресурсів;
- техногенні аварії (аварії на критичній інфраструктурі).

5. Кібернетичні та інформаційні загрози

- кібератаки на фінансові або державні системи;
- маніпуляції інформаційним простором (дезінформація).

Заходи з нівелювання загроз:

- Стратегічне планування: розвиток ключових галузей, імпортозаміщення.
- Правове регулювання: антикорупційні реформи, закони про економічну безпеку.
- Фінансова стабілізація: резерви, диверсифікація інвестицій.
- Технологічний розвиток: інвестиції в інновації, цифровізацію.
- Міжнародна співпраця: інтеграція в безпечні альянси (наприклад, ЄС, WTO).

Для ефективної економічної безпеки важливий комплексний підхід, що поєднує економічні, політичні та соціальні інструменти з метою досягнення єдиного узагальненого синергетичного ефекту. Раціоналізація операційної діяльності є критично важливим аспектом в умовах економічної нестабільності. Згідно з дослідженнями [7-10], підприємства, що активно впроваджують стратегії оптимізації витрат, демонструють більшу стійкість до кризових явищ. Зокрема, ретельний аналіз витрат на логістику, виробництво та збут дозволяє виявити приховані резерви та оптимізувати використання ресурсів.

Мобілізація внутрішніх резервів передбачає активне управління оборотними активами. Зменшення дебіторської заборгованості шляхом впровадження жорсткіших умов кредитування та стимулювання своєчасної оплати з боку клієнтів є важливим кроком до покращення ліквідності підприємства. Оптимізація величини запасів, згідно з теорією управління запасами, дозволяє зменшити витрати на зберігання та заморожування капіталу. Підтримка потенціалу відтворення вимагає стратегічного підходу до управління ресурсами. Концентрація на ключових продуктах та напрямках діяльності, що мають найбільшу конкурентну перевагу, дозволяє підприємству зберегти лідерські позиції на ринку. Важливим елементом є також забезпечення лояльності ключових працівників, оскільки втрата кваліфікованих кадрів може негативно вплинути на здатність підприємства до інновацій та розвитку.

Інтеграція цих інструментів в єдину систему управління підприємством повинна здійснюватися з урахуванням специфіки галузі та унікальних особливостей кожного конкретного підприємства. Постійний моніторинг ефективності впроваджених заходів та гнучке реагування на зміни зовнішнього середовища є запорукою успішного подолання кризових явищ та забезпечення сталого розвитку підприємства. Важливо підкреслити, що забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає не лише захист від зовнішніх загроз, але й внутрішню стабільність та ефективне використання наявних ресурсів. Згідно з дослідженнями, оптимальна структура економічної безпеки сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства та забезпеченню сталого розвитку.

Висновки. Подальший розвиток економічної безпеки передбачає інтеграцію сучасних інформаційних технологій та аналітичних інструментів для прогнозування ризиків та оперативного реагування на зміни в зовнішньому середовищі. Особливу увагу слід приділити розробці та впровадженню стратегій кібербезпеки, оскільки сучасні підприємства стикаються зі зростаючими загрозами в інформаційному просторі. Захист інформаційних активів, запобігання витоку даних та забезпечення безперервності бізнес-процесів є важливими аспектами економічної безпеки.

Крім того, важливим напрямом досліджень є розробка методологій оцінювання ефективності заходів з економічної безпеки. Необхідно розробити систему ключових показників ефективності, які дозволять оцінювати вплив заходів з економічної безпеки на фінансові результати підприємства та

приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Література

1. Васильців, Т., Міценко, Н., Мульска, О., Зайченко, В. (2023). Економічний потенціал vs економічна безпека підприємства: точки конвергенції та дивергенції. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія Економічна. Серія Юридична. Вип. 36. С. 23–29. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7625341>
2. Дмитрієв, І., Близнюк, А. (2011). Сутність та місце економічної безпеки підприємства в системі забезпечення економічної безпеки держави. Вісник Східно-українського національного університету імені В. Даля. 3(157). 86–90.
3. Гринкевич, С., Когут, М., Станкевич, М. (2023). Еволюція теоретичних концепцій економічної безпеки підприємства. Економіка та суспільство, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-70>
4. Пристемський, О., Гривківська, О., Сакун, А. (2023). Теоретичні та методологічні аспекти економічної безпеки підприємств. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). Т. 1. № 47. С. 106–115. <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2023-47-106-115>
5. Дячков, Д., Потапюк, І., Капран, І. (2021). Економічна безпека в системі стратегічного управління підприємством. Економіка та суспільство, (24). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-7>
6. Амсден, Е. (2024). Корейське економічне диво: як Південна Корея стала технологічним гігантом за 30 років. Київ, Наш Формат. 480 с. URL: <https://nashformat.ua/products/korejske-ekonomichne-dyvo-yak-pivdenna-koreya-stala-tehnologichnym-gigantom-za-30-rokiv-709578>
7. Прохорова, В., Крутова, А., Дяченко, К. (2022). Економічна безпека підприємств України в умовах дестабілізаційного розвитку. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка. 14(28). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-14\(28\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0654-14(28)-10)
8. Гаркуша, В., Єршова, Н. (2021). Систематизація наукових поглядів щодо сутності поняття «економічна безпека підприємства». Економіка та суспільство, (28). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-34>
9. Сисоліна, Н., Савеленко, Г., Сисоліна, І. (2024). Економічна безпека агропідприємств в умовах війни: можливості та загрози. Економіка та суспільство, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-19>
10. Зубко, Т. (2021). Генезис поняття «економічна безпека підприємства». Вісник КНТЕУ. No 1. С. 75–89. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(135\)06](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(135)06)

References

1. Vasylytsiv, T., Mitsenko, N., Mulska, O., Zaychenko, V. (2023). Economic potential vs economic security of the enterprise: points of convergence and divergence. Scientific notes of Lviv University of Business and Law. Economics Series. Legal Series. Vol. 36. P. 23–29. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7625341> [in Ukrainian].
2. Dmytriiev, I., Blyznyuk, A. (2011). The essence and place of the economic security of an enterprise in the system of ensuring the economic security of the state. Visnik of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 3(157), 86–90 [in Ukrainian].
3. Hrynkevych, S., Kohut, M., Stankevych, M. (2023). Evolution of theoretical concepts of enterprise economic security. Economy and Society, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-70> [in Ukrainian].
4. Prystemskyy, O., Hryvkivska, O., Sakun, A. (2023). The theoretical and methodological aspects of economic security of enterprises. Scientific Papers of Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University (Economic Sciences). Vol. 1. №. 47. P. 106–115. <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2023-47-106-115> [in Ukrainian].
5. Diachkov, D., Potapiuk, I., Kapran, I. (2021). Economic security in the enterprise strategic management system. Economy and Society, (24). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-7> [in Ukrainian].
6. Amsden, A. (2024). Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization. Kyiv. 480 p. URL: <https://nashformat.ua/products/korejske-ekonomichne-dyvo-yak-pivdenna-koreya-stala-tehnologichnym-gigantom-za-30-rokiv-709578> [in Ukrainian].
7. Prokhorova, V., Krutova, A., Diachenko, K. (2022). Economic security of Ukrainian enterprises under conditions of destabilization development. Adaptive Management: Theory and Practice.

Series Economics, 14(28). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-14\(28\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0654-14(28)-10) [in Ukrainian].

8. Garkusha, V., Iershova, N. (2021). Systematization of scientific views on the essence of the concept of “economic security of the enterprise”. *Economy and Society*, (28). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-34> [in Ukrainian].

9. Sysolina, N., Savelenko, H., Sysolina, I. (2024). Economic security of agricultural enterprises in times of war: opportunities and threats. *Economy and Society*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-19> [in Ukrainian].

10. Zubko, T. (2021). Genesis of the concept of “economic security of the enterprise”. *Herald Kyiv National University of Trade and Economics*. № 1. P. 75–89. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(135\)06](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(135)06) [in Ukrainian].